

І.С. Азарх

ПРОЦЕС АДАПТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО СОЦІУМУ ЧЕРНІГІВЩИНИ
ДО УМОВ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ
1941-1943 рр.

В статті охарактеризовано настрої населення довоєнного села, що стали причиною співробітництва з німцями. Висвітлено адаптацію населення Чернігівщини до повсякденного життя в окупаційний період 1941-1943 рр. Розкрито прояви соціально-побутової та економічної адаптації цивільного населення до нових умов існування.

Ключові слова: соціально-побутова, економічна адаптація, повсякденне життя, Чернігівщина, цивільне населення, окупаційна влада.

Адаптація сільського соціуму окупованих територій України належить до найболючіших, найбільш замовчуваних і табуйованих проблем повсякденного існування населення 1941-1943 рр. Починаючи з перших днів нацистського вторгнення, всі питання, що стосувалися життя та побуту цивільного населення України, не бралася до уваги або взагалі, або ж у своїй більшості безпелаяційно замовчувалися.

Домінування методологічних підходів, що слугували заданому вектору створення образу “священної” війни, апіорі не передбачало використання термінології, що стосувалася адаптивних форм виживання. З огляду на те, що суб’єктом соціальної адаптації принагідно виділяють певну особу, а об’єктом її адаптації виступають тогочасні соціальні умови, наукові студії в даному контексті були приречені в радянському суспільстві на критично-непримириме ставлення і загальний осуд. Дослідження життєдіяльності окупованих населених пунктів мало йти лише у напрямі висвітлення боротьби із ворогами, незалежно від статі, віку та власних вподобань.

Прихід німецьких військ сприймався передусім в контексті подій попередніх десятиліть, що призвели до масового фізичного винищення українських селян. Цілеспрямована політика компартійного керівництва була спрямована на нівелювання статусу селянина як господаря своєї землі.

Очевидець тогочасних подій Ф.Пігідо-Правобережний зазначав, що на

початку 1941 р., коли “повітря було насичене “війною” до краю”, селянство було морально готовим до її початку і цілком визначилося у своїх діях: за комісарів, за колгоспи люди не підуть воювати...” [17, с. 27]. Адже кріпосницькі порядки, якими гітлерівці планували “ перетворити селян на своїх слухняних рабів” [19, с. 300], насправді вже були запроваджені за часів радянської влади в українському селі й мало чим між собою відрізнялися. Масштабами колективізації, що пройшла в Україні, були часто вражені навіть німецькі офіцери, про що неодноразово зазначали у своїх листах та щоденниках. “Колгоспи стали своєрідними резерваціями для селян, експериментальним полем сталінської модернізації сільського господарства, а безпаспортний селянин — її заручником і жертвою» [10, с. 211]. Тому перші місяці війни, як зазначив дослідник соціальної історії В. Гриневиц, увиразнили “ кризу лояльності до сталінського режиму”[2, с. 517] Висновки сучасних істориків спростовують офіційно насаджуване твердження щодо довоєнного “щасливого, радісного життя” колгоспників [2, 10, 12, 13, 16].

Поява перших воєнізованих німецьких підрозділів на українських теренах ознаменувала крах комуністичної влади та перехід до невідомого. Величезна кількість першокласної військової техніки, зброї, машин, що колонами йшли по українській землі, справляли на місцеве населення враження величі та непереможності. Житель села Авдіївки, вчитель Дмитро Браженко, став свідком стрімкого просування на схід бойових з'єднань Г. Гудеріана: “ Різні системи мотоциклів змінюються різними системами автомашин, їх змінюють різні пушки, вездеходки і інші засоби озброєння. Мимовільно виникає твердження, що така армія кріпка і труднопереможна [9, с. 77].

Життя докорінно мінялося, стереотипи ламалися й кожен мав знайти свій шлях виживання в такій ситуації. Однак зміна режиму не сприймалася народом як трагедія, про що виразно свідчать слова Дмитра Браженка: Я ніколи не був проти народу, а завжди ішов з ним. І от зараз, коли змінився режим на Україні я переключуся і знову буду працювати в ім'я народу, для народу [9, с. 88].

Безумовно, початок війни, її масштаби, відсутність достовірної інформації про бойові дії, страх породжували в свідомості цивільного населення різноманітні специфічні психологічні реакції. Наявність політичного та ідеологічного контролю, офіційної комуністичної ідеології, поширення слухів та інші моменти, супутні війні, емоційні стреси викликали в суспільстві деструктивні, в тому числі й панічні, прояви.

Базуючись на архівних джерелах та історіографічних надбаннях з даної проблематики, ми звернулися до висвітлення “бліх плям”

повсякденного життя селянства Чернігівщини, починаючи з перших днів нацистської окупації - між політикою спаленої землі, проголошеної Сталіним і втіленою відступаючими радянськими військами та приведенням в дію аналогічних лозунгів при відступі вермахту в 1943 р. Ми вирішили здійснити певний зріз і розглянути деякі аспекти повсякденного життя сільського населення та його адаптацію до умов існування на тиловій прифронтовій території.

Чернігівщина - одна з областей, що входили до складу військової зони України. Слід зазначити, що вітчизняні дослідники не оминули цей регіон своєю увагою, їй присвячено численні наукові студії та дисертаційні роботи, що розглядають історію краю в контексті загальної історії Другої світової та Великої Вітчизняної воєн, а також розкривають окремі аспекти німецького окупаційного режиму на території України.

Дослідники становища селянства в роки Великої Вітчизняної війни оцінюють життя і побут мешканців регіонів зони військового управління порівняно з іншими окупованими територіями значно легшим. Один із основоположників об'єктивного висвітлення історії України періоду Другої світової війни Коваль М.В зазначав, що “у прифронтових районах (східні області), де господарювала військова адміністрація, визиск був меншим, оскільки залежав від поточних потреб армії” [11, с. 223]. Український історик Перехрест О.Г. на основі достовірних документальних даних підтвердив, що в Наддніпрянській Україні продовольче забезпечення було порівняно кращим через менший тиск з боку влади [16, с. 217]. У своїх спогадах інженер-будівельник Ф.Пігідо-Правобережний, котрий часто бував у справах по відновленню зруйнованих споруд і був обізнаний із настроями селян різних районів, зауважив, що “на Чернігівщині, наприклад, та зокрема, на Новгород-Сіверщині в 1941-42 роках селяни одержували по три-чотири кілограми на трудовень, тоді як за весь час совєтсько-колгоспного життя оплата трудовня в цих місцях майже ніколи не перевищувала 500-700 грамів на трудовень [17, с. 146]. Ознайомившись із аналітичною запискою органів ДБ УРСР від 24 січня 1943 р., російський історик О. Гогун дійшов висновку, що фашистська влада у прифронтовій зоні, на відміну від тилових областей, проводила по відношенню до населення більш м'який режим. В цьому ж документі констатувалися значно менші розміри податків та факт видачі працівникам сільського господарства по 10-16 кг зерна в місяць [1, с. 15-16]. Цілком очевидно, що німецьке керівництво військовою зоною України до певної міри погоджувалося із настановами А.Розенберга “не вживати заходів і рішень, які кінець

кінцем можуть привести до тупого відчаю підкореного населення замість того, щоб викликати бажане продуктивне напруження робочої сили” [15, с. 98].

Напередодні окупації Чернігівщини на її території було зібрано і здано державі 72, 7% всього урожаю [13, с. 76]. А все цінне майно, сировинні і продовольчі запаси, хліб ... при неможливості вивозу ... мало бути приведено в повну непридатність, розрушено, знищено або спалено...[18, с. 267].

Така політика держави щодо населення України в період повного безладдя та цілковитої невизначеності дала поштовх масовому розкраданню державного, колгоспного та іншого, на той час безгосподарного, майна. В селі Авдієвці, обурено зауважив у своєму щоденнику Дмитро Браженко, “дійшло до того, що з конюшень почали зникати коні, з бригад вози, з кладових упряж і інше колгоспне майно, та не тільки колгоспне, а зникає майно і установ і організацій» [9, с. 78]. Під час молотьби кожна жінка забирала від 2 до 5 кілограмів гороху [9, с. 82]. Із-за такої кількості крадіжок керівництво господарства вимушене було різними шляхами діставати замки. Комори з зерном стояли не замкнені, а замки було вкрадено чи поламано. За один замок потрібно було віддати 8 — 10 кг. зерна збіжжя [9, с. 84].

В деяких селах Любечської райуправи місцеві жителі розібрали пожежні обози, а колеса від пожежних бочок пристосували до возів індивідуального користування [8, арк. 26].

В селі Горбів Куликівського району було повністю розкрадено майно сільбуду — музичні інструменти, лампи, книги довелося опісля збирати голові сільбуду по домівках односельчан [5, арк. 2]. Один із громадян цього ж села в листопаді 1941 року був вимушений повернути назад у колгосп 3 коліс, 2 бочки, 2 хомутів, 5 парникових рам, 2 дверей, 3 колісних шин [5, арк. 5].

Новопризначеною владою відразу ж було організовано суворий контроль щодо повернення незаконно присвоєного колгоспного майна. Крадіжки набули такого поширення, що було запроваджено систему розписок щодо взяття відповідальності за скоєний злочин. Кожен житель у письмовому вигляді зазначав наявність у його господарстві колгоспних речей (з обов’язковим їх перерахуванням), та особливо ям із закопанним збіжжям. Ці документи мали обов’язкове закінчення: “ За найденное я отвечаю по сучасним законам німецьких властей” [5, арк. 1, 4, 5].

В районному центрі Понорниці, куди приїхав по справах Дмитро Браженко, в магазинах продавці приймали розграбований товар. За його спостереженням, “такий товар поступає слабо, а все ж таки поступає. Соромно нести назад, а несуть, бо в противному разі грозить

розстріл» [9, с. 87].

Не менш важливим кроком стало вилучення наявних грошових залишків, що залишалися підзвітними на день вступу німецької армії, у осіб, котрі працювали в споживчих коопераціях, різноманітних артілях, працівників сільрад, податкових агентів, працівників зв'язку та інших підприємств. Відповідно наказу названі організації та особи до 30 листопада мали завершити звітність про наявність /ненаявність коштів.

Досить часто траплялися випадки, коли за муку та інші продукти можна було виміняти у мадьяр та італійців зброю [20, с. 166]. А в 1943 році склалася досить неординарна ситуація. У володінні цивільного населення Чернігівської області опинилася значна кількість німецького військового одягу та предметів військової амуніції. Німецьке командування, стурбоване цим незаконним явищем, звернулося до населення із таким наказом:

“ До 31 липня 1943 р. треба здати старостам весь, що є у володінні цивільного населення німецький військовий одяг та предмети амуніції. Справа йде при цьому про посуд для варіння страви, польові фляжки, бльові мішки, полотнища для палаток, шкіряні ремні, формений одяг, військові шапки, кітелі, взуття всіх родів і шинелі. За здані предмети видаються квитанції. За зданий посуд для варіння страви видаються фаянсові або глиняні горшки, а за військові фляжки — фаянсові або глиняні кружки. Бльові мішки і полотнища для палаток оплачуються ціною до 1 марки. Гімнастерки, штани, кітелі, шинелі, ремні і взуття треба здавати безкоштовно. Райуправа”[4, арк. 9]. На майбутнє ми плануємо віднайти документи для уточнення джерел надходження військової амуніції та інших предметів у приватне користування цивільним населенням.

Бойові дії на території Чернігівщини призвели до того, що побутові умови цивільного населення набули ознак існування. Про це красномовно свідчать циркуляри “нової влади” на окупованій території Новгород-Сіверського району: “С военными действиями была нарушена жизнь населения. Приходилось спать не раздеваясь 10 и более дней. Ненормальное питание, зачастую голодание...” [3, арк. 3]. Новопризначеного завідувача районної санстанції, безумовно, турбувала не особиста гігієна населення, що так активно декларувалася в наказі від 27 жовтня 1941 р., скільки перспектива поширення захворювань на сипний тиф. Тому місцевим жителям рекомендували терміново привести до ладу житло та особисті речі, а самим пройти, при наявності умов у їхніх населених пунктах, дезинсекцію.

За відсутності фабричних медикаментів широко розгорнулося

кустарне виготовлення ліків не тільки лікарями, але й незнайомими з цією справою особами. Приватна торгівля ліками набула характеру шахрайства, від хворих вимагали непомірні ціни — до пуда хліба за порошок сумнівної якості. Медичний інструмент та інвентар було розкрадено із лікарень ще на початку війни і зібрати його було практично не можливо. При наданні допомоги хворим лікарям доводилося позичати інструментарій у співробітників. Задля встановлення елементарного порядку в даній галузі німецьким керівництвом було видано наказ відпускати ліки для населення виключно у аптеках за рецептами медперсоналу, зареєстрованого у райздраввідділах [7, арк. 40].

Німецькі службовці були здивовані поширенням серед населення потягу до алкоголю. Вони зауважували, що “незважаючи на заборону, українці самі женуть самогон. ...Зараз вони переганяють зерно на горілку, а взимку будуть голодувати” [14, с. 145]. Німецькі вояки відразу скористалися можливістю “підтримати” психологічний стан населення: в селі Авдіївці Пронорницького району півлітру спирту можна було виміняти за півдесятка яєць [9, с. 75]. Суворо попереджали сільських жителів і щодо утримання самогонних апаратів. За знайдений апарат також притягали до примусових робіт. Однак у випадку добровільної здачі самогонного куба винуватець звільнявся від покарання і отримував лише попередження не використовувати його надалі [5, арк. 182].

Більшість представників сільського населення активно працювали у громадських господарствах, адже, як зазначають В.І. Кучер та О.В.Потильчак, “пропаганда окупантів впала на доволі благодатний ґрунт, підготовлений десятиліттями більшовицького геноциду українців” [12, с.178]. За сумлінну працю в громадських господарствах на кінець 1942 року трудяще населення Менського району отримало глибоку подяку від бургомистра Рєпяха. У своїй відозві до Нового року він зазначив, що минулий рік був роком напруженої праці “по зміцненню новоутвореної влади та відбудови народного господарства, за проводом і допомогою представників німецького військового командування” [7, арк. 56].

Основними причинами економічного колабораціонізму українські історики В.І. Кучер та О.В.Потильчак називають національно-державницькі прагнення частини свідомих українців, реалії двадцятилітнього більшовицького правління та активну нацистську пропаганду [12, с. 182]. Однак не можна оминати увагою головну причину - обставини життя, матеріальні нестатки спонукали *заставляли втрачувати можливість* фізичного виживання, утримання та прохарчування власних сімей та дітей. Більшість сільського

населення вірила обіцям аграрним реформам. Врешті решт, щоденне задоволення потреб вимагало наявності коштів.

Численні обіцянки щодо приватного володіння землею так і залишилися на папері. В січні 1942 року до відома населення окупованих районів було доведено, що надалі, до розпорядження, зберігають чинність форми господарювання, які були до зайняття місцевості німецькими військами. Отже, тих суттєвих змін, на які сподівалося українське селянство, не відбулося.

Випадки непослуху та невиконання розпоряджень влади на Чернігівщині були настільки частими, що нерідко це було зафіксовано і в повторно виданих циркулярах. Наприклад, в циркулярі № 92 від 03/липня 1943 р. зазначалося невиконання циркуляра № 74 від 18 червня 1943 р. щодо відправлення на роботи в Количівській торфорозробки [3, арк. 14]. Німецьке командування не обмежувалося адміністративними заходами проти порушників порядку. За саботаж та невихід на роботу призначалося покарання у вигляді примусових робіт. 9 лютого 1942 року наказом № 4 по Добрянській райуправі було зазначено, що “випадки ухилення працездатного населення від виконання відбуття трудовинності надзвичайно погано відбиваються на перебігові громадських робіт, які йдуть на користь загального добробуту населення, а також на військові заходи. Особливо це має місце в галузі шляхового та залізничного будівництва, інших громадських робіт по добровпорядженню населених пунктів”. Тому голова Добрянської райуправи Прянишників наказав коменданту Добрянської поліції утворити трудовий табір, куди інтернували осіб, що ухилялися від трудової повинності [6, арк. 49]. Задля цього в м. Ніжин у 1943 р. було відкрито табір примусової праці.

На основі використаних документальних даних можна зробити наступні попередні висновки. Процес адаптації населення даного регіону до життя в окупаційному режимі відбувся, порівняно з іншими областями, значно легше. Хоча сільське господарство залишалося основним джерелом продовольства для потреб німецької армії, запроваджені окупаційною владою продовольчі податки були менші, ніж за радянської влади. Основна маса селянства мала необхідну кількість продуктів для харчування родини. Життя села було цілком підпорядковане наказам і розпорядженням німецького військового командування, однак на території Чернігівщини надзвичайно частими були прояви непокори та ігнорування розпоряджень і наказів німецьких властей з боку цивільного населення та представників місцевої адміністрації - старост і керівників сільських управ. Критичний аналіз усього спектру джерельних матеріалів щодо

життя та праці сільського населення Чернігівщини в період Великої Вітчизняної війни стане істотним доповненням для майбутніх досліджень, надасть можливість для об'єктивного та комплексного висвітлення специфіки побуту та адаптації сільського населення на території військової зони України.

Список використаної літератури

1. Гогун А. Сталинские командос. Украинские партизанские формирования. Малоизученные страницы истории / А.Гогун. - М.: Центрполиграф, 2008. - 477 с.
2. Гриневич В.А. Суспільно-політичні настрої населення України в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.) / В.А.Гриневич. - К., 2007. - 522 с.
3. ДАЧО. - Р-1502, оп. 1, спр. 1, арк. 3.
4. ДАЧО. - Р-3064, оп. 1, спр. 1, арк. 9.
5. ДАЧО. - Р-3472, оп. 1, спр. 1, арк. 2.
6. ДАЧО. - Р-3543, оп. 1, спр. 1, арк. 49.
7. ДАЧО. - Р-3563, оп. 1, спр. 1, арк. 40.
8. ДАЧО. - Р-3574, оп. 1, спр. 1, арк. 26.
9. Еткіна І. Понорницький край. Чернігівщина на початку німецької окупації (за щоденником Дмитра Захаровича Браженка) / І.Еткіна // Сіверянський лоітопис, 2013. - № 2(110). - С. 71-89.
10. Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах. - Т. 2. - К.: Наук. Думка, 2006. - 653 с.
11. Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.) / Михайло Васильович Коваль. / Україна крізь віки. Т. 12. - К.: Альтернативи, 1999. - 336 с.
12. Кучер В.В., Потильчак О.В. Україна 1941-1944: трагедія народу за фасадом Священної війни: Монографія. — К.: Біла Церква, 2011. — 368 с.
13. Кучер В.І., Чернега П.М. Україна у Другій світовій війні (1939-1945). - К.: Генеза, 2004. - 271 с.
14. «Люба моя Еллі! ...». Листи, світлини та документи німецького чиновника з окупованого Іванкова (1942-1943 рр.) / К., 2012. - 336 с.
15. Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. - К.: Державне вид-во політичної літератури УРСР, 1963. - 487 с.
16. Перехрест О.Г. Українське село 1941-1945 рр.: економічне та соціальне становище. — Черкаси, 2011. — 668 с.
17. Пігідо-Правобережний Ф. “Велика вітчизняна війна”. Спогади та роздуми очевидця / Ф.Пігідо-Правобережний. - К.: Смолоскип, 2002. - 288 с.
18. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны. 1941-1945 гг. Документы и материалы в 3-х томах. - К.: Наук. Думка, 1980. - Т. 1. - С. 267.
19. Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією (1941-1943 рр.). - Чернігів: Деснянська правда, 1947. - 324 с.

20. Черниговщина в период Великой отечественной войны (1941-1945 гг.). Сборник документов и материалов. - К., 1978. - С. 166.

References

1. Hohun A. Stalynskyye komandos. Ukraynyskyye partyzanskye formirovaniya. Maloyzuchennyye stranyty ystoryy / A.Hohun. - M.: Tsentrpolihraf, 2008. — 477 s.
2. Hrynevych V.A. Suspil'no-politychni nastroyi naselennyya Ukrayiny v roky Druhoi svitovoyi viyny (1939-1945 rr.) / V.A.Hrynevych.- K., 2007. - 522 s.
3. DACHO. - R-1502, op. 1, spr. 1, ark. 3.
4. DACHO. - R-3064, op. 1, spr. 1, ark. 9.
5. DACHO. - R-3472, op. 1, spr. 1, ark. 2.
6. DACHO. - R-3543, op. 1, spr. 1, ark. 49.
7. DACHO. - R-3563, op. 1, spr. 1, ark. 40.
8. DACHO.- R-3574, op. 1, spr. 1, ark. 26.
9. Etkina I. Ponornyyts'kyy kray. Chernihivshchyna na pochatku nimets'koyi okupatsiyi (za shchodennykom Dmytra Zakharovycha Brazhenka) / I.Etkina // Siveryans'kyy loitopys, 2013. - № 2(110). - S. 71-89.
10. Istoryia ukrayins'koho selyanstva. Narysy v 2-kh tomakh. - T. 2. - K.: Nauk. Dumka, 2006. - 653 s.
11. Koval' M.V. Ukrayina v Druhiy svitoviy i Velykiy Vitchyznyaniy viynakh (1939-1945 rr.)/ Mykhaylo Vasyl'ovych Koval'./ Ukrayina kriz' viky. T. 12. - K.: Al'ternatyvy, 1999. - 336 s.
12. Kucher V.V., Potyl'chak O.V. Ukrayina 1941-1944: trahediya narodu za fasadom Svyashchennoyi viyny: Monohrafiya. — K.: Bila Tserkva, 2011. — 368 s.
13. Kucher V.I., Cherneha P.M. Ukrayina u Druhiy svitoviy viyni (1939-1945). - K.: Heneza, 2004. - 271 s.
14. «Lyuba moya Elli! ...». Lysty, svitlyny ta dokumenty nimets'koho chynovnyka z okupovanoho Ivankova (1942-1943 rr.)/ K., 2012. - 336 s.
15. Nimets'ko-fashyst s'kyy okupatsiynny rezhyim na Ukrayini. - K.: Derzhavne vydvo politychnoyi literatury URSR, 1963. - 487 s.
16. Perekhrest O.H. Ukrayins'ke selo 1941-1945 rr.: ekonomichne ta sotsial'ne stanovyshche. — Cherkasy, 2011. — 668 s.
17. Pihido-Pravoberezhnyy F. “Velyka vitchyznyana viyna”. Spohady ta rozдумы ochevydsya / F.Pihido-Pravoberezhnyy. - K.: Smoloskyp, 2002. - 288 s.
18. Sovet'skaya Ukrayna v hodyy Velykoy Otechestvennoy voyny. 1941-1945 hh. Dokumenty y materyaly v 3-kh tomakh. - K.: Nauk. Dumka, 1980. - T. 1. - S. 267.
19. Khronolohichnyy dovidnyk pro tymchasovu okupratsiyu nimets'ko-fashyst s'kyy zaharbnyykamy naselennykh punktiv Chernihivs'koyi oblasti i vyzvolennyya yikh Chervonooy Armiiyeyu (1941-1943 rr.). - Chernihiv: Desnyans'ka pravda, 1947. - 324 s.
20. Chernyovshchyna v peryod Velykoy otechestvennoy voyny (1941-1945 hh.). Sbornik dokumentov y materyalov. - K., 1978. - S. 166.

I.S.Azarh

Процесс адаптации сельского социума Черниговщины к условиям повседневной жизни 1941-1943 гг.

В статье охарактеризованы настроения населения довоенного села, которые стали причиной сотрудничества с немцами. Высветлена повседневная жизнь населения Черниговщины в оккупационный период 1941-1943 гг. Раскрыты проявления социально-бытовой и экономической адаптации гражданского населения к новым условиям существования.

Ключевые слова: социально-бытовая, экономическая адаптация, повседневная жизнь, Черниговщина, гражданское население, оккупационная власть.

I.Asarh

**Rural society in Chernihiv region during the World War II:
adaptive forms of everyday existence**

The paper describes the mood of the prewar population of the village, which caused the collaboration with the Germans. The adaptive forms of everyday living of Chernihiv region population during occupation period of 1941-1943 are highlighted. The main variants of social and economic adaptation of civilians to new conditions of existence are revealed.

Key words: social adaptation, economic adaptation, everyday life, Chernihiv region, the civilian population, the occupation authorities.